

12.00.01 - укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган Туратбекова Акмөөр Туратбековна «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый-укуктук аспектилери» темасында жазылган диссертациясына экинчи оппоненттин

ПИКИРИ

1. Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу.

Биздин мамлекетибиздин экологиялык коопсуздук контекстинде укуктук жөнгө салуунун суроолору маанилүү вектор болуп саналып, алардын натыйжалуулугу экологиялык бузууларды алдын алуу, экологиялык технологияларга колдонуу, кайтарылгыс экологиялык өзгөрүүлөрдүн пайда болуусуна жол бербеген, жана ошондой эле тийгизген айлана чөйрөгө жана жарандардын саламаттыгына зыянды калыбына келтирүү идеясына негизделген бул чөйрөдөгү ойлонулган коопсуздук концепциясынан көз каранды. Зарыл болгон социалдык экономикалык, укуктук жана башка шарттардын чечилүүсү экологиялык коопсуздукту камсыз кылууга багытталган бул концепцияны ийгиликтүү ишке ашырууга түрткү жаратат.

Бүгүнкү күндө экологиялык коопсуздукту камсыз кылуунун натыйжалуу укуктук жөнгө салынуусунун көйгөйлөрү алдыңкы позицияларды ээлөөдө. Сунушталган экологиялык коопсуздуктун өнүгүү концепциялары жана экологиялык коопсуздук түшүнүктөрү азыркы мезгилдин көйгөйлөрү катары бардык жүрүп жаткан процесстерге таасирин тийгизип, түрдүү талдоолорго жана интерпретацияларга дуушар болуп, базалык акценттердин өзгөрүүсү орун алууда.

Экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу көйгөйлөрүнүн чечилүүсүнүн коомдогу орун алган объективдүү процесстер менен байланышкандыгын жана техно чөйрөнүн мыйзам ченемдүүлүктөрүнөн кез каранды болгондугун белгилеп кетүү зарыл. Ошондуктан, экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу боюнча укуктук жөнгө салуунун өнүгүүнүн экология чөйрөсүндөгү абалдын жакшырып кетүүсүнө болгон таасирин аныктоо үчүн тарыхта жана азыркы мезгилде чет өлкөлөрдүн экологиялык

коопсуздук системасынын уюшулуусун карап чыгуу, экологиялык коопсуздук көйгөйлөрү боюнча эл аралык коомчулуктун инициативаларын изилдеп чыгуу, экологиялык коопсуздуктун андан аркы теоретикалык жоболорун иштеп чыгуу, илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгуу максатында теоретикалык укуктук изилдөө талап кылынат.

Жогоруда айтылгандын баары диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугун жана алынган жыйынтыктардын теоретикалык практикалык маанилүүлүгүн тастыктайт.

2. Диссертацияларга коюлган талаптардын алкагында чыгарылган илимий корутундулар.

Коргоого чыгарылуучу жоболордо камтылган, теориялык жыйынтыктардын төмөнкүлөрү иште сунушталат:

1-жыйынтык. Автор тарабынан мыйзамчыгаруучулук базада экологиялык коопсуздук боюнча жетиштүү түрдө экологиялык маалыматты чогултуу, ага мүмкүнчүлүк алуу жана жайылтуу менен байланышкан багыттар камтылган. Укуктук нормалардын ишке ашырылуусун талап кылган кээ бир суроолор боюнча экологиялык коопсуздуктун субъектилери арасында кызматташтыктын процедурасы жөнгө салынган эмес. Өзүндө экологиялык маалыматка ээ болгон тийиштүү органдардын ишмердүүлүгүнүн жана ишинин механизмин кененирээк көрсөтүү зарылдыгы тууралуу теоретикалык тыянак каралган.

2-жыйынтык. Автор жасалган изилдөө экологиялык коопсуздуктун, курчаган жаратылыш чөйрөсүнүн объективдүү бааси экологиялык маанилүү чечимдерди кабыл алуу үчүн зарыл болгон ыкчам маалыматты өз убагында алуудан жана талдоодон көз каранды. Азыркы талаптарга ылайык экономиканын тармактары, маалыматтык ресурстар, региондор жана мамлекеттин масштабында көрсөткүчтөргө ээ болгон айлана чөйрөнүн жана жаратылыш ресурстарынын экологиялык мониторингинин бирдик улуттук системасы зарылдыгын сунуштайт.

3-жыйынтык. Автор тарабынан жарандарга айлана чөйрөнүн абалы тууралуу ишенимдүү маалыматка мүмкүнчүлүк берүүнүн алкагында бул маалыматтын мүмкүн болгон экологиялык коркунучтарын көрсөтүү менен ачыктыгын жана тунуктугун камсыз кылуу зарыл. Калк арасында

экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу суроосу боюнча экологиялык маалыматты кеңири жайылтуу максатында массалык маалымат каражаттарынын, Интернет желесинин мүмкүнчүлүктөрүн активдүү колдонуу зарыл катары аныкталуусу тууралуу тыянак.

4-жыйынтык. Диссертант экологиялык коопсуздуктун натыйжалуу камсыздалуусу экологиялык маанилүү чечимдерди кабыл алуу процесси менен байланышкан чөйрөнүн адистерин гана эмес, ошондой эле калктын экологиялык билимдеринин деңгээлин жогорулатууга багытталган үзгүлтүксүз иштин жана коюлган маселелердин ишке ашырылуусун талап кылат. Экологиялык билим берүү системасында мамлекеттик колдоо өтө маанилүү болуп саналат. Экологиялык билим берүү үзгүлтүксүз болуусу абзел, ал эми окутуу процесси түрдүү формада аткарылуусу мүмкүн болгондугун негизделген.

5-жыйынтык. Автор айлана чөйрөнү коргоонун жана экологиялык коопсуздук көйгөйлөрүн кароо бардык кызыктар болгон субъектилердин тең катышуусун талап кылат. Ар бир адамдын анын саламаттыгына жагымдуу болгон айлана чөйрөдө жашоого болгон укугун бул укукту кепилдөөнүн жана айлана чөйрөгө тиешелүү болгон суроолор боюнча сот адилеттигине болгон мүмкүнчүлүк алуунун эсеби менен коргоо көмөк көрсөтүү суроосун чечүүдө чечим кабыл алуу процессинде кеңири катышууга коомдук уюмдарды чакыруу сунушталат.

6-жыйынтык. Автор бүгүнкү мезгилде экологиялык коопсуздук суроолору илимий техникалык төңкөрүштүн, экологиялык системанын жыйынтыгы болгон жаратылышкан адамдын ойлонулбгана аракеттеринин, бузуусунун жыйынтыгы анын адамдын жашоосуна коркунуч жараткандыгы тууралуу түшүнүк адамзатына келгендиги менен чакырылгандыгы тууралуу теоретикалык тыянак.

3. Диссертацияда туюндурулган илимий жыйынтыктардын (илимий жоболордун), тыянактардын жана корутундулардын негизделүү деңгээли жана ишенимдүүлүгү.

Диссертациялык изилдөөнүн автору тарабынан ченемдик материалды жана окуу адабияттарын ар тараптан иштеп чыгуусунун негизинде берилген теориялык жоболор кеңири теориялык базага талдоо жүргүзүүнүн жүрүшүндө

алынган практикалык тыянактар азыркы илимдеги Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу жөнүндөгү тарыхый-укуктук аспектилер түшүнүктөрдү кеңейтүүгө шарт түзөт.

Мунун бардыгы изилдөөнүн максатына жеткендигин күбөлөндүрөт жана аны ата мекендик илимдин өнүгүшүнө кошкон толук кандуу салымы катары кароого жол берет.

4. Изденүүчүнүн диссертацияда туюндурган ар бир илимий жыйынтыгынын (жобосунун), тыянагынын жана корутундусунун жаңычылдык деңгээли.

Ар бир алынган жыйынтык, тыянак жана корутундунун жаңычылдык деңгээли төмөнкүдөй түрдө аныкталышы мүмкүн:

1-жыйынтык. Жаңы, себеби автор мыйзамчыгаруучулук базада экологиялык коопсуздук боюнча жетиштүү түрдө экологиялык маалыматты чогултуу, ага мүмкүнчүлүк алуу жана жайылтуу менен байланышкан багыттар тууралуу теоретикалык тыянак.

2-жыйынтык. Жаңы, себеби экологиялык коопсуздуктун, курчаган жаратылыш чөйрөсүнүн объективдүү бааси экологиялык маанилүү чечимдерди кабыл алуу үчүн зарыл болгон ыкчам маалыматты өз убагында алуудан жана талдоодон көз каранды жөнүндө тыянак.

3-жыйынтык. Жаңы, анткени жарандарга айлана чөйрөнүн абалы тууралуу ишенимдүү маалыматка мүмкүнчүлүк берүүнүн алкагында бул маалыматтын мүмкүн болгон экологиялык коркунучтарын көрсөтүү менен ачыктыгын жана тунуктугун камсыз кылуу зарыланыкталуусу тууралуу тыянак чыгышы эсептелет.

4-жыйынтык. Жаңы себеби экологиялык коопсуздуктун натыйжалуу камсыздалуусу экологиялык маанилүү чечимдерди кабыл алуу процесси менен байланышкан чөйрөнүн адистерин гана эмес, ошондой эле калктын экологиялык билимдеринин деңгээлин жогорулатууга багытталган үзгүлтүксүз иштин жана коюлган маселелердин ишке ашырылуусун талап кылат. болгондугун негизделген.

5-жыйынтык. Жаңы, себеби айлана чөйрөнү коргоонун жана экологиялык коопсуздук көйгөйлөрүн кароо бардык кызыктар болгон субъектилердин тең катышуусун талап кылат. Ар бир адамдын анын

саламаттыгына жагымдуу болгон айлана чөйрөдө жашоого болгон укугун бул укукту кепилдөөнүн жана айлана чөйрөгө тиешелүү болгон суроолор боюнча сот адилеттигине болгон мүмкүнчүлүк алуунун эсеби менен коргоо көмөк көрсөтүү суроосун чечүүдө чечим кабыл алуу процессинде кеңири катышууга коомдук уюмдарды чакыруу сунушталат.

6-жыйынтык. Жаңы, анткени бардык дүйнөдө экологияны сактоо, орун алган ситуацияны объективдүү баалоо, талап кылынган зарыл сунуштамаларды иштеп чыгуу, жана ошондой эле экология чөйрөсүндөгү кризисти жана катастрофаны токтотуу боюнча масштабдуу чараларды тездетүүнү кабыл алуу максатында анын абалынын оор, коркунуч жараткан абалына алып келген детерминанттык белгилерин аныктоо активдүү түрдө ишке ашып келерин аргументтелген.

5. Илимий жыйынтыктардын теория жана практика үчүн мааниси, диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктарынын пайдаланылышы жөнүндө сунуштар.

Изилдөөнүн практикалык мааниси жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыктары, диссертацияда берилип, иштелген илимий практикалык жоболор, тыянактар жана сунуштар Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугун камсыз кылууну укуктук жөнгө салууну жакшыртуу үчүн болгон негиздердин бири болгондугунда; экологиялык коопсуздук көйгөйлөрү боюнча андан аркы изилдөөлөрдү жүргүзүүдө илимий изилдөө ишмердүүлүгүндө колдонулуусунун мүмкүн болгондугунда.

6. Изденүүчү тарабынан тийиштүү актуалдуу көйгөйдү чечүүнүн жыйынтыктарынын, теориялык же колдонмо милдеттеринин багытталышы.

Диссертация Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый-укуктук аспектилерине арналган, аякталган илимий изилдөөнү билдирет. Методологиялык негиз изилдөөнүн жаңы методдорунун колдонулушу жөнүндө, иштин жогорку сапатын, актуалдуулугун, анын теориялык жана практикалык маанисин, анын жыйынтыктарынын, тыянактарынын жана корутундуларынын ишенимдүүлүгүн жана негизделгендигин күбөлөндүрөт.

Сунушталган диссертациялык иш бүтүндөй юридика илимин, анын

ичинде мамлекет жана укуктун теориясы жана тарыхы, андан ары өнүктүрүүгө багытталган жаңы илимий багытты билдирет.

7. Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана тыянактарынын басылмаларда тастыктоо.

Диссертациялык изилдөөдө берилген негизги жоболор, диссертацияда чыгарылган жыйынтыктар жана корутундулар изденүүчүнүн 11 илимий макалаларында чагылдырылган, ар кандай эл аралык илимий-практикалык конференцияларда жана тегерек үстөлдөрдө баяндалган.

1. **Туратбекова, А.Т.** Теоретические аспекты экологической безопасности. [Текст] /А.Т.Туратбекова // Наука и новые технологии, 2014, №4. - С. 249-252.

2. **Туратбекова, А.Т.** О проблемах экологической безопасности. [Текст] /А.Т.Туратбекова // Вестник гуманитарного университета транспорта и права им.Д.Кунаева. – Алматы, 2014. №1(50). - С.44-49.

3. **Туратбекова, А.Т.** Экологическая безопасность: понятие и содержание. [Текст] /А.Т.Туратбекова, Ж. Жоробеков // Молодой учёный. - Казань, 2016. №4 (108). С.546-548.

4. **Туратбекова, А.Т.** Коомдун экологиялык коопсуздук тууралуу маселе жөнүндө. [Текст] /А.Т.Туратбекова // Вестник Академии МВД КР. – Бишкек, 2017. N3. С.98-102.

5. **Туратбекова, А.Т.** Кыргыз Республикасында экологиялык коопсуздукту камсыз кылуунун генезиси туралуу. [Текст] /А.Т.Туратбекова // Вестник Академии МВД КР. – Бишкек, 2017. N3. С.102-105.

6. **Туратбекова, А.Т.** К вопросу об обеспечении экологической безопасности. [Текст] /А.Т.Туратбекова, А.Жоробекова // Научный журнал «Инновационная наука». – Уфа, 2016. Ч.3. С.220-223.

7. **Туратбекова, А.Т.** О понятии экологической безопасности. [Текст] /А.Т.Туратбекова // Вестник Академии МВД КР. Вып.№3. – Бишкек, 2014. С.175-178.

8. **Туратбекова, А.Т.** Исторический анализ становления концепции экологической безопасности. [Текст] /А.Т.Туратбекова Т.Жоробеков, Д.Кудайберди уулу // Modern science. – Москва, 2020. №4-4. С.165-169.

9. **Туратбекова, А.Т.** К формированию системы экологической

безопасности. [Текст] /А.Т.Туратбекова, Т.Жоробеков, Д.Кудайберди уулу // Modern science. – Москва, 2020. №4-4. С. 169-173.

10. **Туратбекова, А.Т.** К вопросу о понятии «экологическая безопасность». [Текст] /А.Т.Туратбекова, Д.Ш.Нуриев, Ж.Ж.Орозов // Евразийское научное объединение. – Москва, 2020. – № 9(67). С.287-288.

11. **Туратбекова, А.Т.** Ответственность за нарушение законодательства об экологической безопасности: понятие и виды. [Текст] /А.Т.Туратбекова // Евразийское научное объединение. – Москва, 2020. – № 9(67). С.289-290.

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши

Туратбекова Акмөөр Туратбековнанын авторефераты толугу менен диссертацияга туура келет, анын негизги жоболорун чагылдырат, Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссия бекиткен талаптарына толугу менен дал келет. Автореферат кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмени камтыйт.

9. Диссертациянын мазмуну жана таризделиши боюнча кемчиликтер.

Туратбекова Акмөөр Туратбековнанын диссертациялык иши жалпысынан оң бааланат, айрым кемчиликтерин жана талаштуу учурларын көрсөтө кетүү зарыл:

1.Автордун маалыматтардын кайсыл түрү экологиялык түрүнө кирүүсү тууралуу көз карашы жетиштүү түрдө так аныкталган эмес.

2.Заманбап шарттарда жана айлана чөйрөнүн коопсуздугун изилдеген илимде коопсуздуктун концепциясынын курулуусунун жаңы багыты жетиштүү түрдө белгиленген эмес.

Жалпысынан алганда, аталган эскертүүлөр эмгектин баасын түшүрбөйт, иш жалпысынан оң бааланып, ал эми жогоруда айтылган эскертүүлөр сунуштоо мүнөзүнө ээ.

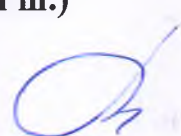
10. Диссертациянын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө” жобого дал келүүсү.

Жыйынтыгында, Туратбекова Акмөөр Туратбековнанын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый-укуктук аспектилери» темасында жазылган диссертациясы жогорку илимий теориялык деңгээлде

аткарылгандыгын, практикалык жактан баалуу экендигин, илимий жаңычылдыктын керектүү элементтерин жана теориялык жана практикалык сунуштардын бир катар негиздүү жана терең теориялык тыянак чыгарууларды камтый тургандыгын белгилей кетүү керек.

Туратбекова Акмөөр Туратбековна 12.00.01 - укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый-укуктук аспектилери» темасында жазылган диссертациялык иши сунушталып, Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө” жобосунун талаптарына толугу менен жооп берет, ал эми анын автору Туратбекова Акмөөр Туратбековна 12.00.01 - укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча изделген юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга арзыйт.

**Юридика илимдеринин кандидаты,
Россия мамлекеттик социалдык
университетинин филиалынын (Ош ш.)
жарандык укук жана процесс
кафедрасынын доценти**

Мамазакиров Р.У.

Колун бекитем:

Чабанко Ч.С.